

თინა აბულაშვილი

მარნეულის ყორღანები

1965-1968 წლებში, მარნეულის ველზე, ქვემო ქართლის არ-ქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ო. ჯაფარიძის ხელმძღვა-ნელობთ გათხარა ცხრა ყორღანი. საველე არქეოლოგიური სამუშაოების ანგარიში გამოქვენებულია წიგნში „ქვემო ქართლის არქეოლოგიური ექსპედიციის შედეგები (1965-1971 წწ.)“. ჩვენი მიზანია შემოგთავაზოთ ამ ექსპედიციის მიერ გათხრილი და შესწავლილი ყორღანების სტრუქტურული სურათი.

მარნეული მდებარეობს ქვემო ქართლში, მდ. ალგეთის ნაპირებზე, თოფრა-ყალას ჩრდილო-დასავლეთით, ღლოვანას აღმოსავლეთით [ლორთქიფანიძე 1935: 326]. ექსპედიციის მიერ გათხრილი ყველა ყორღანი საშუალო ზომის იყო, დაბალი ქვამინაყრილიანი, წრიული მოყვანილობის. ყრილის სტრუქტურაც თითქმის ერთგვაროვანი ჰქონდათ, უმეტესად მინაში არეული კლდის წვრილი და შედარებით მსხვილი ხაფლეთი ქვებისაგან შედეგებოდა. ყრილის სიმაღლე თანაბარი 1.5-2 მ-ის ფარგლებში. დაკრძალვის წესი ინჟუმაციური. ცენტრალურ ნაწილში გაჭრილი იყო სამკუთხა მოყვანილობის, კუთხეებმომრგვალებული და ძელებით გადახურული ორმო.

ყორღანი №I

ყორღანი ქვამინაყრილიანი იყო. ყრილის სიმაღლე 1.6 მ შეადგენდა, დმ – 13 მ. ყორღანს თავი გაბრტყელებული ჰქონდა და ქმნიდა პატარა მოედანს. 0.8 მ სიღრმეზე იწყებოდა სამარხი ორმო. ორმო ყორღანის S-W კიდიდან 4 მ-ით იყო დაშორებული, ხოლო კიდიდან – 5.5 მ-ით. ორმოს სიგანე 3 მ უდრიდა, სიგრძე – 4 მ, მიმართული იყო NO-SW. ორმო ძირისკენ ვიწროვდებოდა. ძირზე მისი სიგრძე 3.3 მ ხოლო სიგანე – 2.7 მ შეადგენდა. ორმო ამოვსებული იყო ქვით და მინით. ორმოს SW და SO ნაწილებში შეიმჩნეოდა ხის კვალი. დაკრძალვის წესი ინჟუმაციური, ინდივიდუალური. მიცვალებულის თავის ქალა და ძვლები ერთმანეთში იყო არეული. თავდაპირველად სავარაუდოდ მჯდომარე პოზა უნდა ჰქონდა, შემდეგ კი მარჯვენა გვერდზე გადაწოლილი.

ინვენტარი: 2 ქილა, ბადია, ქოთანი, ბრინჯაოს სატევრის პირი, ხის ნაშთი, ყურძნის ნიპნები, ნაცრის ნაშთი.

შუაბრინჯაოს ხანა.

ოსტეოლოგიური მონაცემები: ხარის მთლიანი ჩონჩხი თავის გარეშე. ცხოველი იწვა მარცხენა გვერდზე მოკუნტული კიდურებით, თითქოს მოძრაობაში იყო. ხარის ჩონჩხის სიგრძე 1.75 მ, მიმართული იყო N-W-დან S-O-სკენ. წვრილფეხა საქონლის ძვლები, ცხვრის თავი.

(ტაბ. 1)

ყორდანი №2

ყორდანის ქვამინაყრილის სიმაღლე იყო 1.5 მ. ცენტრალურ ნაწილში აღმოჩნდა წრიულად განლაგებულული მოზრდილი ქვებით გადახურული სამარხი ორმო. ცენტრში ქვები ქმნიდნენ ძაბრისებრ ჩაღრმავებას. ორმოს სიგრძე – 2.4 მ, სიგანე – 1.2 მ, სიმაღლე – 1.25 მ. მიცვალებულის თავის ქალა და ძვლები ორმოს სხვადასხვა ნაწილში იყო მოთავსებული. პოზის დადგენა შეუძლებელი იყო, თითქოს მჯდომარე მდგომარეობაში იყო დაკრძალული.

ინვენტარი: თიხის 8 ჭურჭელი, ქილები, სამარილე.

გვიანბრინჯაოს ხანა.

ოსტეოლოგიური მონაცემები: ცხვრის თავის ქალა და ძვლები, ფრინველის ძვლები. პალეობოტანიკური მონაცემებიხორბლის მარცვლები.

(ტაბ. 2)

ყორდანი №3

ყორდანი მდებარეობდა №1 ყორდანიდან დაახლოებით 100 მ-ის დაშორებით, დაზიანებული. N-W მხარე მოჭრილი ჰქონდა. დმ – 20 მ, სიმაღლე – 2 მ. ყრილში აღმოჩნდა რამოდენიმე სამარხი, რომელთაგან პირველი ყორდანის თავიდან 0.5 მ სიღრმეზე მდებარეობდა. სამარხის სიგრძე 1.5 მ იყო, სიგანე – 1 მ. მიცვალებულის ძვლები ძლიერ დამლილი, ესვენა მარჯვენა გვერდზე N-O. ფეხები ძლიერ მოკეცილი ჰქონდა. ამ სამარხის W-ით მეორე სამარხი მდებარეობდა. მიცვალებულის ძვლების ქვეშ, დაახლოებით ყორდანის ცენტრალურ ნაწილში, შემოიხაზა ორმო, რომელიც მიწით და ქვით იყო სავსე. ორმოს სიღრმე 1 მ იყო, დმ – 1.2 მ. ორმო ცარიელი იყო, მასში მხოლოდ დიდი ზომის მოგრძო ქვა ეგდო.

ინვენტარი: ბადიები, ტოლჩები, ქილები, კოჭობი, ძვლის კვირისტავი, ჭურჭლის ნატეხები ღია ფერის სარჩულით.

ძვ. III ათასწ-ის დასაწყისი.

ოსტეოლოგიური მონაცემები: ხარის ძვლები, ცხვრის თავის ქალა და ძვლები.

ყორლანი №4*

ყორლანი მინის სამუშაოების დროს იყო გატრილი. დმ – ვი მ, სიმაღლე – 2.1 მ. ყორლანის ცენტრალურ ნაწილში 2 მ სიღრმეზე გამოვლინდა O-დან-W-კენ მიმართული ოვალური მოყვანილობის ორმო, რომელიც ქვით და მინით იყო ამოვსებული. O-W-ით ორმოს დმ 3.4 მ-ს შეადგენდა, N-S-ით – 2.5 მ, სიმაღლე – 1.8 მ. შეასაძლოა ორმო ხის ძელებით იყო გადახურული. მიცვალებულის ძვლები და თავის ქალა დაშლილი იყო. საგარაუდოდ, მიცვალებული იწვა მარცხენა გვერდზე, ფეხმოკეცილი O-W მიმართულებით, თავით O-ით.

ინვენტარი: 2 პატარა ტიგელისებრი ჭურჭელი, შავი ფერის ჭურჭლის ნატეხები, კოჭობები, 6 ქოთანი, დერგი, ქილა, 2 ტოლჩა, სასმისი, პატარა დოქის ნატეხები, კაჟის და ობსიდიანის ისრის პირები, ბრინჯაოს სადგისი, ბრინჯაოს სატევრის პირი, ხის ნაშთი.

ძვ.ნ. III ათასწ-ის ბოლო საუკუნეები.

ოსტეოლოგიური მონაცემები: მსხვილფეხა საქონლის ძვლები, ბატკნის ჩონჩხი.

(ტაბ. 3)

ყორლანი №5**

ყორლანი მდებარეობდა მეოთხე ყორლანიდან 800 მ-ის დაშორებით მისგან O-ით. დმ – 25 მ, სიმაღლე – 1 მ. ყრილის ცენტრალური ნაწილი დაზიანებული იყო. S-O ნაწილში გამოვლინდა სამარხი ორმო, რომელიც ხის ძელებით იყო გადახურული და ქვით და მინით იყო ამოვსებული. ძელების ნაწილი N-S-კენ იყო მიმართული, ნაწილი კი – O-W-კენ. ორმოს ოთხუთხა მოყვანილობა ჰქონდა და O-W იყო დამხრობილი. მისი სიგანე 3 მ-ს შეადგენდა, სიგრძე – 4 მ, სიმაღლე – 3 მ. გამოვლინდა მიცვალებულის დაშლილი კიდურების და მენჯის ძვლები, თავის ქალის ნატეხები, ქვედა ყბა. პოზის დადგენა შეუძლებელი იყო.

ინვენტარი: შავპრიალა თიხის ჭურჭელის ფრაგმენტები, 2 სას-მისი, 2 ქოთანი, ტოლჩა, დერგის ნატეხები, ობსიდიანის ნატეხები.

ძვ.ნ. III ათასწ. ბოლო საუკუნეები.

(ტაბ. 4)

ყორლანი №6

ყორლანს წესიერი წრიული მოყვანილობა ჰქონდა, დმ – 20 მ უდრიდა, სიმაღლე – 2 მ. ყორლანის ცენტრალურ ნაწილში გამოვლინდა ოვალური მოყვანილობის ორმო, რომელიც O-W

* ორმოს O ნაწილი დაზიანებული იყო სკვითური პერიოდის სამარხით.

** ორმოს თავთან 1.6 მ სიღრმეზე და S ნაწილში აღმოჩნდა შუასაუკუნეების ჩაშვებული სამარხები.

მხარეს იყო მიმართული. ორმოს სიგრძე იყო 6 მ, სიგანე – 3.2 მ, სიღრმე – 1.8 მ. მიცვალებულის ძვლები აღმოჩნდა ორმოს ძირზე. ორმოს ცენტრალურ ნაწილში ჩაჭრილი იყო მეორე, უფრო ვიწრო, ოვალური ფორმის ორმო, რომელიც O-W-სკენ იყო დამხრობილი. სიგრძე – 3.2 მ, სიგანე – 1.5 მ, სიღრმე – 0.8 მ. ორმოს W ნაწილში აღმოჩნდა თავის ქალის ნაწილები. მიცვალებულის ძვლები ორივე ორმოში ძლიერ დაშლილი იყო.

ინვენტარი: დერგი, ქოთანები, 2 სასმისი, ობსიდიანის ისრის პირი, ბრინჯაოს სატევრის პირი, სადგისი.

ძვ.წ. III ათასწ-ის ბოლო საუკუნეები.

(ტაბ. 5)

ყორდანი №7

ყორდანი ქვამიწაყრილიანი იყო და წესიერი წრიული მოყვანილობა ჰქონდა. ყრილის დმ 20 მ უდრიდა. მისი ყველაზე მაღალი წერტილი მდებარეობდა N ნაწილში და 1.2 მ აღნევდა, ყველაზე დაბალი W ნაწილში – 0.3 მ. ყორდანს ცენტრალურ ნაწილში ძაბრისებრი ჩაღრმავება ჰქონდა, რომლის დმ 2 მ, ხოლო სიღრმე 0.4 მ უდრიდა. ყორდანს ორმო არ ჰქონდა და სამარხი მოწყობილი იყო მინის ზედაპირზე, ყორდანის ცენტრალურ ნაწილში, ქვაყრილის ქვეშ 1 მ სიღრმეზე. მისი ზომები: 1.5x0.8 მ. მიცვალებულის ჩონჩხი ცუდად იყო დაცული, იწვა მარცხენა გვერდზე, ფეხმოკეცილი. ხელები სახის წინ WO მიმართულებით ჰქონდა დაწყობილი, თავით W-სკენ.

ინვენტარი: 2 სასმისი, ტოლჩა, მსხლისებრი ფორმის თეთრი მარმარილოს ქვის ლახტის თავი, შუაში ნახვრეტით, ბრინჯაოს სადგისი და ისრისპირი, ობსიდიანის ნატეხი, ვარდისფერკეციანი შავი ჭურჭლის ნატეხები.

ძვ.წ. II ათასწ-ის დასაწყისი.

(ტაბ. 6)

ყორდანი №8*

ქვამიწაყრილიან ყორდანს წესიერი წრიული მოყვანილობა ჰქონდა, თავზე პატარა მოედნით. დმ – 26 მ, სიმაღლე – 1.7 მ. სამარხი ორმო გამოვლინდა ყორდანის ცენტრში. ორმოს სიღრმე – 2.5 მ, ზომები: 5.5x5 მ. ყორდანი გაძარცული იყო. გამოვლინდა დაშლილი ძვლების ნატეხები.

ინვენტარი: ქოთანი, კერამიკის ფრაგმენტები.

ძვ.წ. II ათასწ-ის დასაწყისი

* ყორდანის S-W ნაწილში 1.4 მ სიღრმეზე აღმოჩნდა გვიანბრინჯაოს ხანის ჩაშვებული სამარხი.

ყორდანი №9

ყორდანი გაძარცული იყო, მისი დღ – 34 მ, სიმაღლე – 2 მ. ყრილის სტრუქტურა შემდეგნაირი იყო: გრუნტის დონეზე – ღორღიანი მიწის თხელი ფენა, მის თავზე – 1.5 მ სისქის თხენარი ფენა, რომელსაც ეფარა კლდის მსხვილი ნაფლეთი ქვები. ყორდანის ცენტრალურ ნაწილში გამოვლინდა არაწესიერი ოთხკუთხედის მოყვანილობის ორმო, რომლის ზომები იყო 5.5x5.5 მ. ორმოს ჰქონდა ხის გადახურვა, სავსე იყო მიწით და ქვით. ორმოს პირის დონეზე დაფიქსირდა დაშლილი ხის კვალი და ნაცროვანი ფენა. ნაცროვანი ფენა სცილდებოდა ორმოს საზღვრებს. ორმოს NW ნაწილში, 2 მ სიღრმეზე, ჩაჭრილი იყო პატარა არაწესიერი მოყვანილობის ორმო, რომელიც ამოვსებული იყო თიხენარით და ნამსხვრევი კლდის დიდი ქვებით. მის ზედა ფენებში ჩნდებოდა ადამიანის (მცირებლოვანის) თავის ქალის ფრაგმენტები, რომელიც შესაძლოა ამ პატარა ორმოს გადახურვაზე იყო დაკრძალული.

ინვენტარი: შავპრიალა თიხის ჭურჭლის ნატეხები, 5 ქილა, ბადია, ბრინჯაოს 2 ყუამილიანი ცული ერთი ყუაზე წიბოთი, სატეხი, ბრტყელი ცული, სადგისი, ბრინჯაოს სატევრის პირი, ობსიდიანის ისრისპირი, სატეხი, ხის ნაშთი, მინის ერთი ნატეხი.

ძ. წ. III ათასწლეულის ბოლო ხანები.

ოსტეოლოგიური მონაცემები: ირმის დატოტვილი რქა.
(ტაბ. 7)

*

**

ინვენტარის ხასიათის მიხედვით ეს ყორდანები მამაკაცის სამარხები უნდა ყოფილიყო, რადგან მათში არ იყო სამკაული და ძირითადად ლითონის იარაღი აღმოჩნდა. პირველი ყორდანის კერამიკას არქაული იერი ჰქონდა, მაგრამ მასში აღმოჩენილი იარაღი განვითარებული ტიპის იყო და ახლოს იდგა თრიალე-თის შუაბრინჯაოს ხანის ყორდანებში გამოვლენილ იარაღთან. ამიტომ ეს ყორდანი შუაბრინჯაოს ხანას მიაკუთნეს. მეორე ყორდანში აღმოჩენილი თიხის ჭურჭლი, კერძოდ კი ქილები თავისი ფორმით და ორნამენტით ძალიან უახლოვდებოდა ბორის კუფტინის მიერ ოზნის ნამოსახლარზე გვიანბრინჯაოს ხანის ჩაშვებულ სამარხში აღმოჩენილ ჭურჭელს [კუფტინ 1948: 34]. ამ ყორდანში შესაძლოა მეორადი დაკრძალვაც ყოფილიყო, რადგან აქ მიცვალებულის ძვლები ორმოს ძირის ერთ ნაწილში იყო შეჯ-გუფებული [ჭავარიძე 1975: 151]. შედარებით სხვაგვარ ხასიათს ატარებდა მესამე ყორდანი, რომლის ყრილში რამდენიმე სამარხი გამოვლინდა. მისი სამარხეული ინვენტარიც განსხვავდებოდა

დანარჩენი ყორდანების მასალისაგან. აქ გამოვლენილი თიხის ჭურჭელი თავისი ხასიათით უახლოვდებოდა ქვემო ქართლში აღმოჩენილი მტკვარ-არაქსის კულტურის შედარებით ადრეული, დიდუბე-კიკეთის ჯგუფის თიხის ჭურჭელს, განსაკუთრებით ახლოს იდგა კიკეთის და სამშვილდის სამაროვნებზე მოპოვებულ თიხის ნაწარმთან და ასევე მსგავსი იყო წალკის ზეგანზე გამოვლენილი მასალებისა. თავისი ხასიათით ეს ყორდანი უახლოვდებოდა ტყვიავის და საჩხერის ყორდანულ სამარხებს და დათარილდა ძვ.წ. III ათასწ-ის დასაწყისით [ჯაფარიძე 1975: 150]. მეოთხე ყორდანში ნაპოვნი სატევრის პირი უახლოვდებოდა 1939 წელს საჩხერეში აღმოჩენილ სატევრის პირს [ჯაფარიძე 1961: 154]. განვითარებული ფორმისა იყო მეექვსე ყორდანში აღმოჩენილი სატევრის პირი და გარკვეულ მსგავსებას იჩენდა ეშერის VI დოლმენის სატევრის პირთან [კუფთინ 1949: თაბ. XXXII, 6]. ამ ყორდანის ცენტრალურ ნაწილში გამოვლინდა პატარა ორმო. ეს პატარა ორმოები შესაძლებელია დიდ ორმოებთან ერთად იყო გაჭრილი. ორმო არ ქონდა მეშვიდე ყორდანს. მისი სამარხი მდებარეობდა მიწის ზედაპირის ცენტრალურ ნაწილში. მასში აღმოჩენილი ლახტის თავები საქართველოში და ზოგადად კავკასიიში ძვ.წ. III და II ათასწ-შია ცნობილი [კუფთინ 1949: 18]. განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩენდა მეცხრე ყორდანი. ყორდანის ცენტრალურ ნაწილში მდებარეობდა ოთხუთხა ორმო, ხოლო N-W ნაწილში პატარა ორმო. ყორდანში აღმოჩენილი ლითონის ნივთები დარიშხანიანი სპილენძისგან იყო ნაკეთები. გამოვლენილი ცული ზომით უახლოვდებოდა საჩხერეში, ცარცის გორაზე აღმოჩენილ ყუამილიან ცულს და ასევე თეთრინყაროს ყორდანში აღმოჩენილ იარალს [ჯაფარიძე 1975: 155]. ადამიანის ძვლების ცუდად დაცულობის გამო მეოთხე და მეშვიდე ყორდანის გარდა მიცვალებულის პოზის, დაკრძალვის წესის დადგენა ვერ მოხერხდა. საიდან გავრცელდა ჩვენში ეს ინდივიდუალური სამარხები უცნობია. მტკვარ-არაქსის კულტურის ხანაში აქ ცნობილი იყო ყორდანები კოლექტიური სამარხებით (ასეთი იყო მესამე ყორდანი). შესაძლოა ძვ.წ. III ათასწ-ის ბოლოს ყორდანების გაჩენა ინდივიდუალური სამარხებით დაკავშირებული იყო საზოგადოებაში მომხდარ სოციალურ-ეკონომიკურ ცვლილებებთან [გოგაძე 1972: 93]. რადგან ძვ.წ. III ათასწ-ის ბოლოსათვის ჩვენში საგრძნობლად იყო დაწინაურებული მესაქონლეობა, განსაკუთრებით კი მეცხვარეობა და ქვემო ქართლის მაღალმთიანი პლატო (წალკა, ბედენი), ინტენსიურად იყო გამოყენებული უპირატესად საზაფხულო საძოვრებად, ამიტომ საფიქრებელია, რომ ეს ყორდანები საზოგადოების იმ ნაწილს ეკუთვნოდა, რომელიც მესაქონლეობასთან იყო დაკავშირებული (მეოთხე ყორდანში აღმოჩნდა ბატკნის მთლიანი ჩოხჩი და მსხვილფეხა საქონლის

ძვლები, პირველ ყორდანში ორმოს ძირზე გამოვლენილი იქნა საქონლის ძვლები). ეს ყორდანები ახლოს დგას ბორის კუფტინის მიერ წალკის ზეგანზე, მდ. ქციის აუზში გათხრილ ყორდანებთან [Куфтин 1941: 101], კუფტინი მათ მომთაბარეებს ან მაღალმთიან საძოვრებზე მეზობელი ადგილებიდან ამოსულ მოსახლეობას უკავშირებდა [Куфтин 1941: 201]. მისი აზრით უორმო ყორდანების არსებობა იმაზე მიანიშნებდა, რომ დაკრძალვის წესზე გავლენას წელინადის დრო ახდენდა და ზამთრის ცივი კლიმატი ხელს უშლიდა ნიადაგში ორმოს გაჭრას [კუფტინი 1949: 24]. მარნეულის ველზე და ზოგადად ჩვენში ყორდანული სამარხები ძვ.წ. III ათასწ-ის მეორე ნახევარში იჩენს თავს და კერამიკის საფუძველზე ისინი თრიალეთის ყორდანებთან შედარების გზით ძვ.წ. III ათასწ-ის ბოლოთი დათარილდა [ჯაფარიძე 1975: 156]. მარნეულის ყორდანების განათხარი მასალა ინახება ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში.

ლიტერატურა

- გოგაძე ე., 1972, თრიალეთის ყორდანული კულტურის პერიოდი-ზაფია და გენეზისი, თბ.
- კუფტინი ბ., 1949, ქართული კულტურის უძველესი კერა თრიალეთში, თბ.
- ჯაფარიძე ო., 1975, ქვემო ქართლის არქეოლოგიური ექსპედიციის შედეგები (1965-1971 წწ.) თბ.
- ჯაფარიძე ო., 1961, ქართველი ტომების ისტორიისათვის ლითონის წარმოების ადრეულ საფეხურზე, თბ.
- Куфтин Б., 1941, Археологические раскопки в Триалети, Тб.
- Куфтин Б., 1948, Археологические раскопки 1947г. в Цалкинском районе, Тб.
- Куфтин Б., 1949, Материалы к археологии Колхиды т. I, Тб.

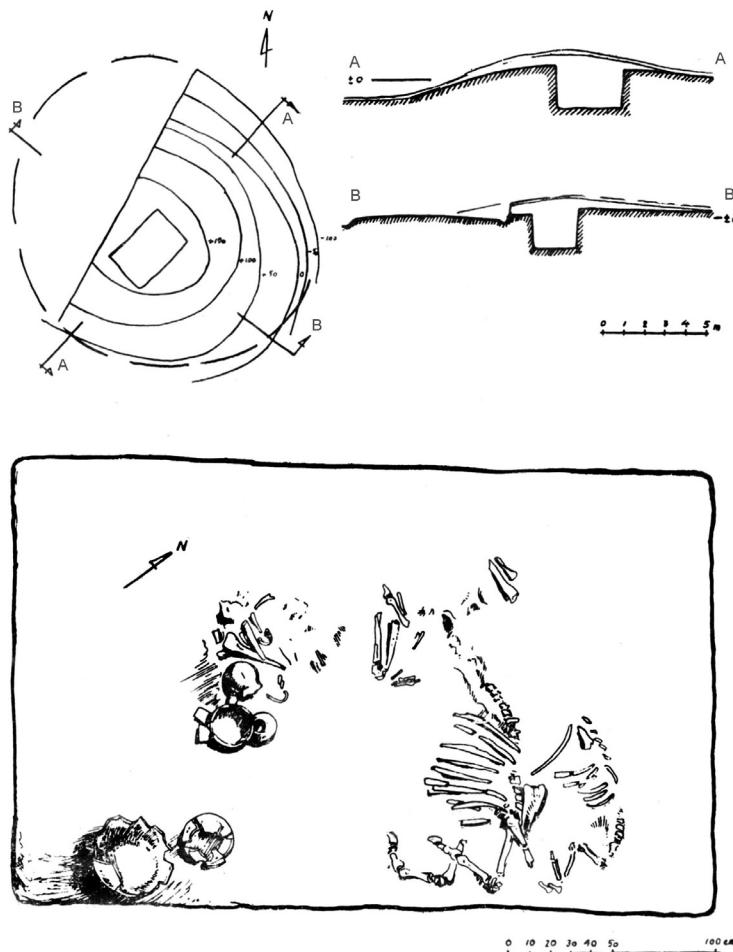
Tina Abulashvili

Marneuli Kurgans

Summary

Marneuli municipality is situated in Kvemo (Lower) Kartli region of Georgia. It occupies the territory along both banks of the Algeti River. Kvemo Kartli archaeological expedition of the S. Janashia State Museum uncovered and investigated nine kurgans in the area. All the tumuli were consist of pit tombs, covered with 1.5-2.0 m high soil and stone barrow mounds. They were individual inhumation graves. Kurgan no. 3 was the earliest among them. As to the other one no. 9 it was arranged in a rectangle pit and thus attracted the special attention of the scholars. Artifacts are kept in the depository of the S. Janashia Georgian National Museum.

ტაბ. I

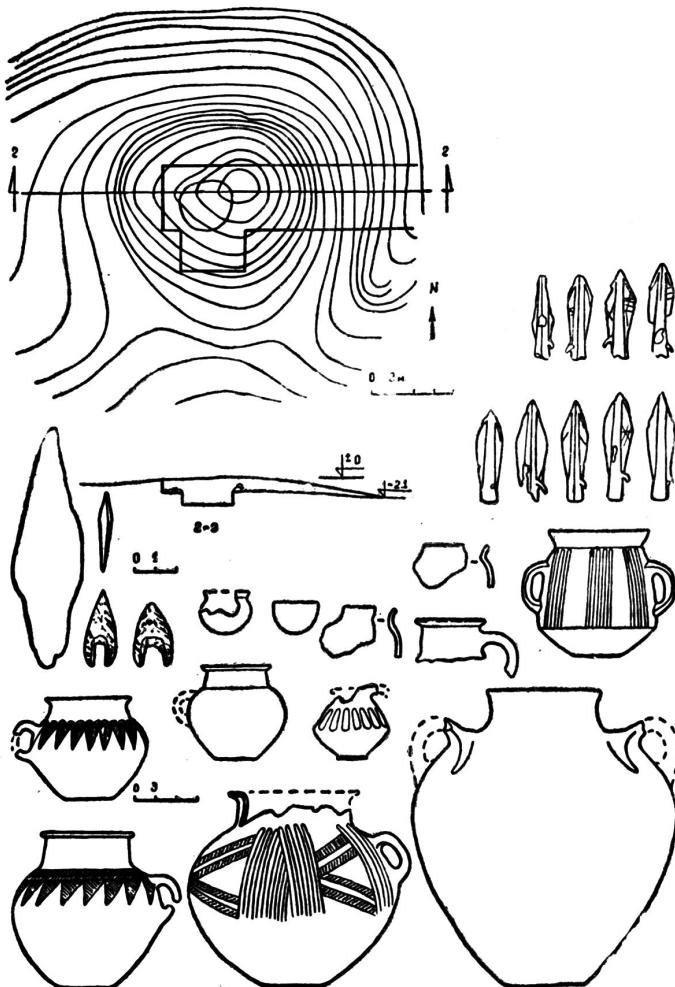

ყორდანი №I

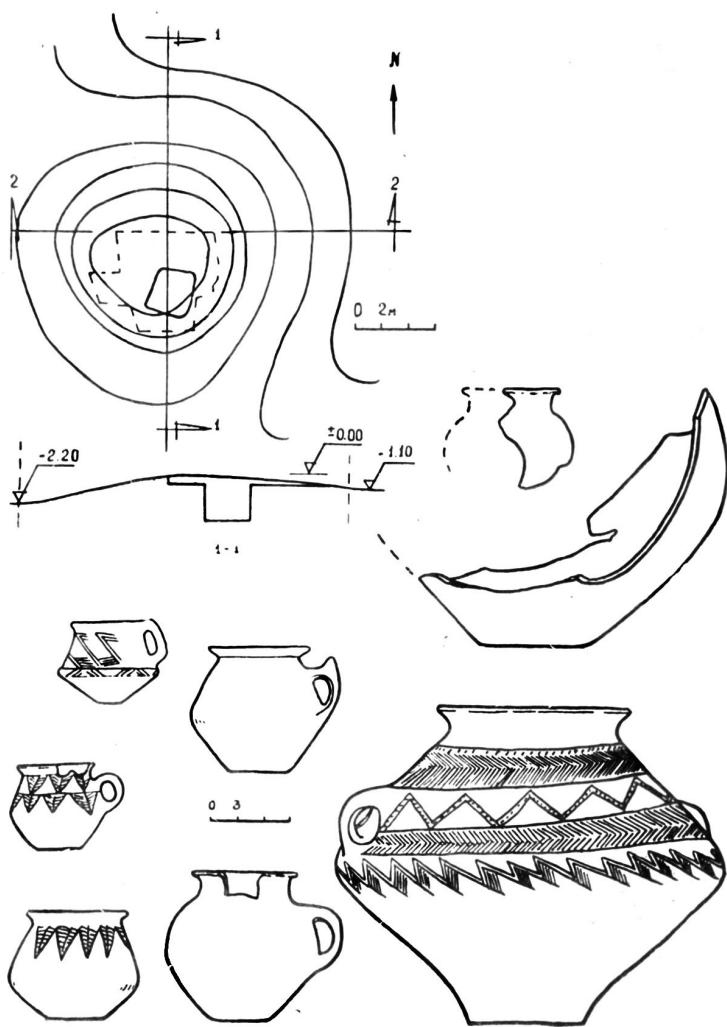
ეორლანი №2

ტაბ. 3

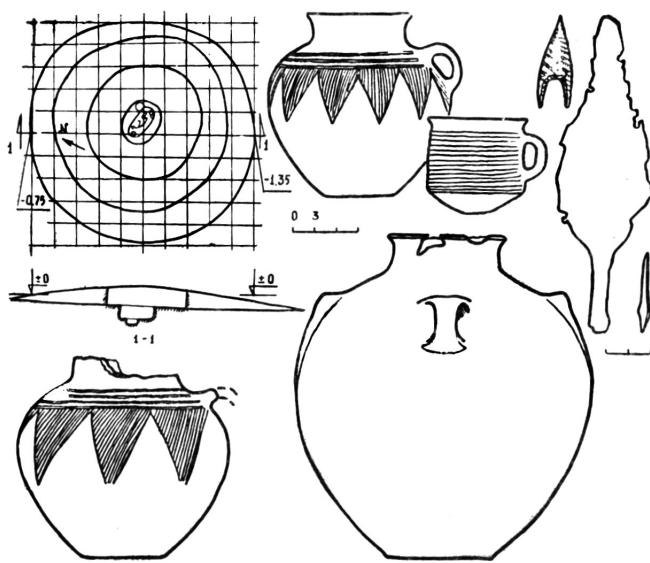
ყორდანი №4

ტაბ. 4

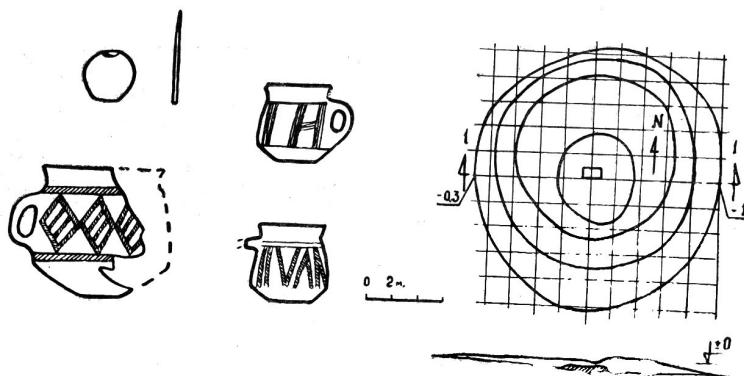
ყორლანი №5

ტაბ. 5

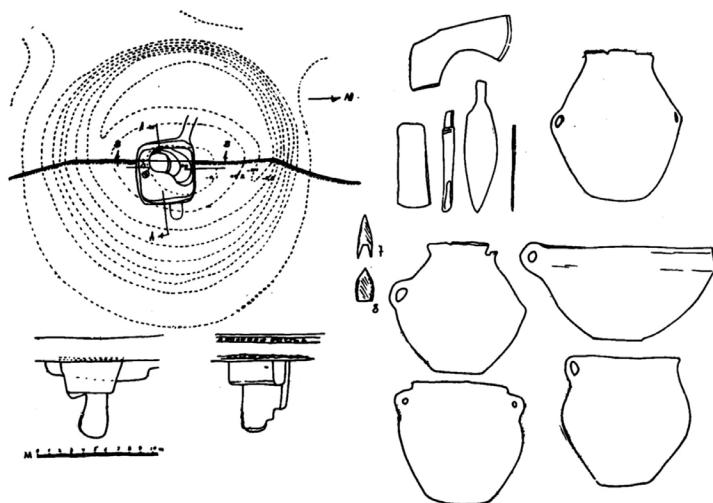

ყორდანი №6

ტაბ. 6

ყორდანი №7

ყორღანი №9